

Joco MARJANOVIĆ:

USTANAK NA KOZARI I PRVE PARTIZANSKE ČETE

Nešto bih rekao o početku ustanka na Kozari. Postoji naknadno kasivanje, čak i izništavanje, kao da je ustanak strogo unaprijed pripremljen i organizovan. Međutim, stvari tako ne stoje. Tačno je da smo išli sa jasnom idejom da treba da se odupremo okupatoru, da damo otpor, a naročito kada je napadnut Sovjetski Savez. Orijentacija nije bila na ustanak, bar što se tiče toka i priprema otpora na Kozari. Mi smo u Kozari, naime u selima Kozare, u početku išli na diverzije, na stvaranje udarnih grupa, gerilskih grupa, kako smo ih tada zvali koje su imale zadatak da uništavaju čvorne tačke u saobraćaju, telefonske veze, mostove, da onesposobimo rudnik Ljubiju itd. Istina, u planu smo imali i eventualno napadanje na neprijateljske žandarmerijske stanice i sl.

Ono što će kasnije doći u vidu masovne bune niko nije imao u glavi. Međutim, mora se istaći važna uloga partijske i skojevske organizacije i izvjesnog broja simpatizera iz Prijedora i okoline u pripremama za oružani otpor. Posebno se može zahvaliti autoritetu dr Mladena Stojanovića. Uporedo sa tim, aktivnu ulogu odigrali su komunisti i skojevci, te naši simpatizeri, iz Bosanske Dubice i Bosanskog Novog, kao i sa sela. Bilo je i ljudi koji su prije rata pripadali raznim organizacionim strankama, zatim "Seljačkom kolu". Mnogi od njih će kasnije uzeti aktivnog učešća u borbi, postati odbornici, koman-

diri i komandanti: Žarko Zgonjanin, Lazo Lazić i mnogi drugi.

Izlaaskom izvjesnog broja drugova iz Prijedora i napadom na Sovjetski Savez otpočela je politička kampanja i rad oko priprema na otpor. Vladala je, prosto rečeno, nabijena atmosfera. Sve je bilo kao naelektrisano. Trebalo je samo negdje da plane. Samo jedna varnica. Tako se zna da je u Medjuvodju, u stvari slučajno, izbio otpor jer su komunisti bili na sastanku i dogovarali se o načinu pružanja otpora. Za to vrijeme neprijateljska patrola se približavala i stražar koji je o bezbjedjivao održavanje sastanka zapusao je, a to je bilo dovoljno kao znak da podje sav narod. To je dalo povoda ustanici-
ma iz okoline Knežice da napadnu žandarmerijsku stanicu na Knežici i da je zauzmu. Ovi pucnji odjeknuli su daleko do Strigove i dalje prema Bosanskoj Kostajnici pa i prema Prijedoru. Mi smo se pripremali za izvođenje diversija, ali je u isto vrijeme izvršen napad na općtinu Palančište, da se oslobode taoci koji su ovdje zatvoreni.

Uslijedilo je i masovno dizanje na ustanak i uspostavljanje frontalne odbrane. Mi smo se veoma mnogo mučili, prosto rečeno, saku mučili kako se osloboditi fronta, odnosno kako preći na frontalne borbe, da bi stvorili jezgra partizanskih četa. Poslije partijske konferencije na Knežici, sredinom avgusta 1941, zaključeno je da se stvori odred iz svih ustaničkih grupa na Kozari.

U to vrijeme neprijatelj nas nije napadao. On je svoje snage i orijentaciju usajerio na Drvar, jer je Drvar bio zauzet. Iza toga, kada je bio oslobodjen, odnosno zauzet Drvar, neprijatelj se plašio da ne dodje do slične situacije oko Prijedora i Ljubije pa je drugom polovinom avgusta uslijedile čiš-

ćenje terena Kozare. To je u stvari bio napad na naš front i pokušaj gušenja ustanka. Skoro da bi se moglo reći da nam je to, što ćemo tek kasnije vidjeti, dobro došlo, pošto smo se u većini organizovano, a ponegdje i neorganizovano, povukli duboko u šumu i izbjegli pružanje otpora neprijatelju. Neprijatelj je u avgustu, septembru i prvoj polovini oktobra 1941. usmjerio svoju glavnu aktivnost na teren oko Drvara, jer je tamo bila stvorena slobodna teritorija. Mi smo bili ostavljeni. To nam je upravo pogodovale da smo mogli da se organizujemo i da stvorimo tri jezgra, tri grupe, zapravo tri čete koje će kasnije postati jezgre kozarskog odreda.

Na Kozari, u to vrijeme, mi imamo odred kojim rukovodi Josip Mašar - Šoš. Odred je sastavljen od lješljanskih rudara i ljudi iz okolnih sela. To je prava gerilska jedinica.

U vrijeme nadiranja neprijatelja i raspuštanja frontova ili, kako se obično govorilo, kada su pukli frontovi, ova grupa tzv. prijedorskog sektora fronta, /kraj od Dragotinje i Svodne do Kozara, gdje se nalazio dr Mladen Stojanović, Osman Karabegović, Slobodan Marjanović i drugi/ povukla se dublje u Kozaru. Zadržali su se na Vitlovskoj. Ova grupa nema nikakve neposredne veze sa grupom sa bosansko-dubičkog sresa kojom rukovodi Šiljegović /Boško i Mileš/. Ova grupa se povlači u Kozaru neovisno od tzv. prijedorske grupe. Ostaje samostalna grupa ustanika na Balju prema Bosanskoj Kostajnici i u Strigovi. Pored toga postoji Šošina grupa oko Lješljana. To su četiri grupe. I Veljo Stojnić, koji je bio u Miljakovcima i Rakelićima, stvorio je grupu, ali se ona raspala.

Zajedno sa dr Mladenom Stojanovićem povukli su se ustanici sa prijedorskog sresa /od Kozara pa do Dragotinje/. Od

Dragotinje su Žarko Zgonjanin, Sava Keser, Mikan Marjanović; zatim oni koji su došli iz grada: Ranko Šipka, Ivica Marušić, Slobodan Marjanović, braća Mile i Djuro Vučenović.

Sastali smo se u Kozari, na Vitlovskoj. U to vrijeme, nemamo neposredne veze sa dubičkom, kostajničkom i dobrljinsko-lješljanskom grupom. Sada smo se i mi razdvojili u dvije grupe. Stvorena su tzv. dva odreda.

U odred koji će krenuti na Karan u koji sam i ja sticajem okolnosti ušao određen je Žarko Zgonjanin sa grupom. Mi smo protestovali protiv razdvajanja /Ilija Stojanović, ja i još neki iz prijedorske grupe/. Prišao nam je Slobodan Marjanović i rekao da to nema smisla: kako odredi štab, onako treba da bude!

Noran napomenuti da sam imao sreću, da sam jedan od rijetkih, koji je prošao kosarski front uzduž i poprijeko. Još dok su trajali frontovi iz Božića, gdje su bili Kladen i Osman, poslani su Esad Kidžić i Ilija Stojanović samnom na sektor prema Bosanskoj Kostajnici, na Balj. Prošao sam također i kroz front prema Bosanskoj Dubici kojim je rukovodio Boško Siljegović. Pošto su se Esad i Ilija vratili, ja sam sa Mićom Surlanom otišao na Dinaru poviše Dobrljina, zatim sam došao kod Čoše kod koga sam bio 5-6 dana. Opet sam se vratio na Balj, gdje je frontom rukovodio Miloš Bajalica. Ovdje je situacija bila slična Podgrmečkoj gdje su postojali tzv. puškari. Naime, vladalo je pravilo da se držanje položaja vrši naizmjenično, tako da su se mijenjali. Međutim, na drugim dijelovima fronte kod Čoše i prema Prijedoru toga nije bilo. Svako je imao svoju pušku. Razmišljali smo kako kod Baljčana da stverimo odred po uzoru na Čošin. Ali uslijedila je ofanziva i čišćenje Kozare.

Kene je to sateklo u Čitluku. Razmišljao sam da li da krenem na Balj ili u Kozaru. I najposlije sam pošao u Kozaru.

Izbio sam u Kozaru i našao tzv. prijedorsku grupu o kojoj sam počeo da pričam. Dakle, bilo je protestovanja zašto se razdvajamo u dvije grupe. Mnogi to sada drukčije predstavljaju. Tada smo se razdvojili u dvije grupe. Od naše grupe odredjen je za komandira - Žarko Zgonjanin, a za komesara Mile Lalić, za pomoćnika komesara Rajko Radetić, a ja sam postao sekretar partijske ćelije. Ta grupa treba da krene na Karan. Tu su bili drugovi sa Karana i neki od Strigove itd. Na drugoj strani ostala je grupa sa dr Mladenom Stojanovićem i Osmanom Karabegovićem, gdje su bili Slobodan Marjanović i ostali. Sjećam se da se njima pridružio i Ilija Stojanović, koji je samom bio protiv razdvajanja i odredjen u karansku grupu, ali se izdvojio i priključio se drugoj grupi. Sada smo podijelili nešto soli, brašna i ostalih namirnica i tako se rastali.

Zadatak nam je ovakav bio. Krenuti na Karan i ako možemo da se tamo održimo da tu ostanemo, a ako ne možemo onda da srušimo most na Prljugovcu i oko Svodne a zatim da predjemo u sela Podgrmeča.

Grupa sa Mladenom i Osmanom krenula je dalje u Kozaru i smjestila se na mjestu Projsa. Tako su se stvorila dva jezgra, odnosno dvije čete. Mi smo stigli na Karan i to će postati karanska četa i kasnije jezgro 1. bataljona.

Kada smo stigli na Karan bilo je izvjesne demoralizacije. Čak su nas i neki borci napustili. Nastala je diskusija oko toga šta dalje raditi. Zastupali smo stanovište da treba ostati na ovome mjestu. Uskoro smo uspostavili vezu sa Čošinom grupom. Imao sam sreću da sam bio poslan od strane Ivica - Ratka

Marušića da idem kod Čoše. Međutim, htio bih da napomenem da je Mile Lalić bio određen za komesara naše grupe, ali je on demonstrativno istupio izjavivši da ne želi da bude komesar, da se ne slaže sa razdvajanjem na grupe, što je usvojeno, pa je za komesara imenovan Ivica - Ratko Marušić. On se sam javio kao dobrovoljac u našu grupu. U grupi je ostao Mile Lalić, ali ne kao komesar kako je prvobitno bilo određeno. Štada su Zarko Zgonjanin - komandir, a Ivica Marušić - Ratko, komesar.

Na našem putu iz Kozare sa Vitlovske prema Karanu, kada smo prešli cestu Frijedor - Knežica, a Zarko Zgonjanin otišao ispred nas da izviđa, od nas su se odvojili Mile Lalić, Slavko Radić i Simo Komlenić. To je izgleda bilo na insistiranje Mile Lalića i u dogovoru sa Ratkom da bi oni išli u sela, da će politički raditi i sl. na što je Ratko pristao. Mi mladji smo protestovali. Međutim, Ratko je pokazao odlučnost i pustio ovu trojicu. Mi smo ih čak nazvali i kukavicama. Jedini od ove trojice Simo Komlenić je ostao na terenu i nije htio da ide, već se kasnije priključio nama, a Radić i Lalić su otišli u Srbiju.

Stigli smo u Karan. Dvije noći smo spavali u štaglju Marjanovića i Kesara. Za to vrijeme smo čuli za Čošu. Kao što sam rekao određen sam da krenem Čoši. Bio sam na zboru na kome je bolesni Čoša držao govor i rekao: "Ko je spreman na glad, da spava pod bukvom i na dugo putovanje, neka stane na jednu stranu!" Onda je nastalo komešanje među pripadnicima njegovog odreda. On je bio sastavljen od lješljanskih rudara i ustanika sa fronta iznad Dobrljina. Kada je Čoša završio govor, prišao sam mu i prenio mu direktivu da treba da ostanemo u selima. Čoša je dobio: "Ostati. Kako? Kakav je to način?" Uputio je

primjedbe, kritičke primjedbe, na ovakvu odluku štaba. Nođa ovdje počinju izvjesne nesuglasice koje će kasnije doći i izbiti u štabu kozarskog odreda.

Borci su se izdvojili i podijelili. Jedni su htjeli da idu sa Čošom, a oni koji nisu bili za to, stajali su u drugoj grupi. Među onima koji nisu htjeli da napuštaju svoja sela i ođvajaju se od kuća, bili su Dušan Bujić, njegov brat Žarko; oni su rekli da treba ostati i braniti sela. U ovoj grupi ostao je Dragan Marin, Zecovi i grupa iz Strigove, te nešto ljudi iz Ahmetovaca i Frusaca.

Ja sam Čoši izložio kako se naša grupa, u Kozari, razdvojila. Bilo nam je još nejasno i to. Mi smo došli na Karan, vratili se iz Kozare, a Čoša hoće da vodi svoju grupu u Kozaru. To je i Ratku bilo nerazumljivo.

Poslije odlaska Čošinog u Kozaru sada je bilo više grupa. Grupa iz Strigove sa Mićom i Veljkom Zecom; grupa iz Ahmetovaca sa Draganom Marinom i Lacom Lazićem, grupa sa dobroljinskog kraja okupljena oko Bujića. Nismo imali veze sa grupom koja se nalazila na Balju. Sa njima će uspostaviti i održavati vezu Veljko i Mićo Zec, jer su bili prvih dana ustanka na ovome frontu.

Čoša je sa svojom grupom stigao u Kozaru i smjestio se na Kedjedjaku. Tu je napravio logor i stvorio jedinicu koja će uskoro postati 1. četa. Nazvana je prijedorskom, iako se nalazila na području bosansko-dubičkog sresa. Duboko u Kozari, iznad Mrakovice, ispod Lisine na širokom Erijegu, smjestiće se štab odreda sa grupom oko Mladena i Osmanca. Milan Vrhovac biće im glavni oslonac za djelovanje prema selima Lanovitoj, Omarskoj i prema željezničkoj pruzi Prijedor - Banja Luka. U ovoj

grupi nalazili su se: Slobodan Marjanović, Ilija Stojanović, Esad Midžić, braća Vučenovići, Rade Bašić, Duško Bojanić i drugi. To će postati štab kozarskog odreda i iz toga će nastati jezgro kasnije 5. čete. Jedan broj drugova iz ove grupe, nakon što su se snijestili, vraćen je u sastav Šošine grupe na Medjedjak.

Grupa sa bosansko-dubičkog sresa okupljena oko Boška i Miloša Šiljegovića, povučila se sa fronta u Kozaru. I među njima je bilo nesuglasica i diskusija, što je u to vrijeme bilo normalno. Bilo je nesmatranja, neiskustva, pa su otuda i nesuglasice. Kako ovdje tako i među ostalim grupama bilo je i izvjesne panike. Sjećam se da su nam neki ljudi sa sela govorili: "Lako je vama, građanima. Vi ćete se povući u grad. Dobićete propusnice i pobjeći u Srbiju, a mi ćemo ostati ovdje" itd. Šiljegovića grupa povukla se u Kozaru, i zalogovorila na Vitlovskoj. To će biti 2. četa nazvana dubičkom. Posmatrano teritorijalno, ona se nalazi na prijedorskom području, ali se naziva dubičkom. To su, kako se vidi, izvjesne nelogičnosti. Mi ćemo ostati na Karanu i bićemo jezgro 3. čete, a kasnije i jezgro 4. baljske čete. Naš osnovni zadatak bio je da se konsolidujemo i da uspostavimo veze sa grupama koje su ostale prema Bosanskom Novom, Dobrljinu i Bosanskoj Kostajnici, na Balju. Uslijedio je nesporazum i takoreći sukob među nama.

Ivica Marušić - Ratko imao je izvjesno nepovjerenje u omladinu, bili oni sa sela ili iz grada. Više nepovjerenja imao je prema mladincima iz grada. To nepovjerenje potiče iz vremena frontalne borbe kada se on sukobio s omladinom na dijelu fronta na Balančičtu, gdje je bio komandir, pa je smijenjen. Prijedorčani su likovali. Inače, u vrijeme držanja

fronta, more se priznati da je štab imao neugodnih situacija sa omladinskom, pomalo anarhičnom grupom, kojoj sam i ja pripadao, koja je kritizerski istupala. Mešto je tome doprinjeo i Mile Lalić, koji nije prihvatao taktiku. Smatrao je da ne sprovedimo direktivu, da je ludost ići na front itd. Međutim, Lalićeva kritika u ono vrijeme bila je netačna i neispravna, iako je on zagovarao stvaranje magacina, bunkera, što će Đoša najbolje sprovesti. Mislim da je Đoša najteneljitiije sproveđio organizaciju i imao kristalnu orijentaciju. Međutim, kod drugih grupa je bilo izvjeanog lutanja, što je potpuno razumljivo.

Kod nas na Karanu je osnovno konsolidacija, odnosno kako ćemo da se organizujemo i učvrstimo. Ratko je smatrao da omladince treba vratiti na politički rad na selo. Ja sam mu oponirao, oponirao mu je Rajko Radetić, Moric, Joco Stefanović ist. Tu smo naišli na podršku Žarka Zgonjanina. Moguće je neugodno da o tome govorim, ali se sjećam da sam uspio da, tako da se izrazim, uspostavin most između njih. Zašto? Moguće se to što sam bio najpoznatiji među ovom grupom. To su postali dečnije neki dobri drugovi. Među njima su: Sava Kesar, Mikan Marjanović, Pavle i Petar Marin, Jovo Brdar. Uskoro su nam prišli Lazo Lazić i Dragan Marin, sa svojom grupom. Ova grupa postaje jezgro našeg 2. voda. Grupa u kojoj su se nalazili Sava Kesar, Mikan Marjanović i drugi, biće jezgro 1. voda, dok će jezgro 3. voda biti grupa iz Strigove sa braćom Zec. Da bi pridobili ovu grupu, poslali smo Rajka Radetića i ona je došla. Odlučili smo se da pravimo logor. Tako smo već imali 3 voda.

Otišli smo zatim prema Dobrljinu i Žuljevici i privukli i one koji su se tamo nalazili. Oni su bili raspoređeni po svima vodovima, ali je većina stupila u sastav 3. voda. Os-

tala je još sama za sebe - baljska grupa. I tu grupu smo privukli i oni će biti jezgro 4. voda. Kada je počelo stvaranje četa, naša grupa na Karanu dobila je naziv - kostajničko-novska četa, kasnije nazvana karanska 3. četa.

Poslije akcije na Podgrađe, krajem oktobra 1941. od našeg 4. voda stvara se baljska četa ili po redu 4. četa kosarskog odreda. U ovu četvu otišao je Ranko Čipka za komandira, a ja za političkog komesara. Uskoro iz baljske čete, stvorena je na Brusevcu i 5. četa, zvana brusevačka.

Interesantno je istaći da se od svih nas na Karanu najumnije ponašao Žarko Zgonjanin. Žarko je imao veliki autoritet među borcima. Dobro sam se sa njim slagao. On je uvažavao mišljenja drugova. Pogotovo je pažljivo slušao moje prijedloge i često se saglašavao. Moguće i zbog toga što smo se poznavali i prije rata. Zbog takvog Žarkovog stava mi smo uspjeli da spriječimo Ratkove ekstremističke poteze. Brzo smo našli zajednički jezik. Ratko je izvršio ogroman organizacijski rad. On je izvršio sistematski i precizan rad na organizaciji naše čete. Istina, manje u političkom, ali znatno u vojničkom smislu.

U političkom djelovanju mnogo je kasnije doprinjeo Obrad Stišević, koji je u jesen došao za komesara čete. U to vrijeme Ratko je postavljen za komandira čete. Žarko je bio bolestan, pa je izvjesno vrijeme morao da leži.

Naša četa stvorila je svoj logor. To je vrijeme konsolidacije, u septembru i početkom oktobra 1941. Bilo je to upravo poslije naše neuspjele akcije kod Dobrljina, u rijeci Djurića, gdje smo napali most, mislim da se zove Djurića most. Tu je trebalo da dočekamo neprijateljski voz, koji je prena

obavještenjima bio pun municije i oružja. U ovu akciju krenule je naša 3. četa i mislim 1. ili dio prve čete. Poslije neuspjele akcije, gdje smo zarobili samo 3 puške i 3 šinjela, došlo je do zakletve 3. čete i do zbora. Tu smo imeli smotru, neki komad smo dali. Bilo je fiskalturno natjecanje, trčanje i sl. Imali smo i partijski sastanak i definitivno je na tome partijskom sastanku nađjen zajednički jezik.

Naime, Ratko je istupio kritički protiv nekih drugova, spominjući i moje ime. Međutim, nije naišlo na podršku komesara Obrada Vtišovića. U početku su tu kritiku bili prihvatili Šoš, pa djelimično i Mladen Stojanović ali se nije naišlo na Obradovu podršku.

Trebalo bi se opet vratiti nazad. Došlo je do svojevrsnog sukoba između partijske organizacije i Ratka, u početku kao komesara čete, a docnije kao komandira. Naime, kada razmišljao o tome vidim da u izvjesnom smislu nisao ni mi bili u pravu, a ni Ratko. Ali svakako, iako tvrdnja izgleda subjektivna, mislim da smo mi više bili u pravu. Naime, počelo se sa stvaranjem vojske. Stvarala se vojna organizacija. Otuda je moralo nužno da dođe do preokreta i potčinjavanja. Dobro se sjećam da smo, recimo, vodili spor oko priprema i razrade akcije i o tome - da li partijska organizacija treba da učestvuje u razradi plana ili je to samo stvar štaba. I na toj liniji smo se sukobljavali. Nekima je izgledalo da se mi kao komunisti želimo da petljamo u komandu. Međutim, mi smo želili da se i razrada plana napada što bolje pripremi i da se to raspravlja i sa borcima, a ne samo sa komunistima. Tako smo, na primjer, uspjeli da organizujemo napad na neprijateljsko uporište na željezničkoj stanici Svodna, izvršen 8/9. oktobra 1941. Ova akcija je veoma uspješna.

la. Mislim da je poginuo samo jedan borec, a dvojica ranjena. Zerobljeno je dosta oružja, municije, te teški mitraljez. Uništili smo sve postrojenja i onesposobili željezničku stanicu i prugu, koja je udaljena svega 15 kilometara od neprijateljskih uporišta Prijedora i Bosanskog Novog.

Kada je došlo do konsolidacije naših snaga i stvaranja štaba odreda, Ratko je uspostavio vezu sa štabom. U to vrijeme pripremljeno se savjetovanje u štabu odreda. Ratko nam je to saopštio i rekao da će on odrediti delegaciju, drugove koji će poći na savjetovanje. Na partijskom sastanku mi smo se tome suprostavili, pa je bilo određeno da kao delegati podju - Rajko Radetić, Veljko Zec i ja, a ne Mićo Zec i još jedan drug, koje je Ratko odredio. Međutim, Ratko je već poslao obavještenje u štab odreda, a nama to nije htio da kaže. Mi smo krenuli na savjetovanje u Kozaru. Kada smo stigli na Vitlovsku, tamo su nas dočekali Šoš i Boško Ćiljigović, čak nas nisu pustili u logor, nego nas dočekali na ulazu i Šoš je oštro istupio, pročitavši pismo Ratkovo. Mi smo protestovali. On nam je naredio da idemo nazad, da smo anarhisti i si. na što smo se suprostavili. Svaki je nešto rekao - i ja, i Rajko i Veljko. Međutim, Šoš se poslužio vojničkim autoritetom komandujući nam: "Mirno", a zatim: "Na lijevo krug, i u logor!" Mi smo se ljuti vratili. Bili smo bijesni na Ratka. Poslije se Ratko izdvojio sa mnom i počeo da se opravdava, da je već ranije uputio to pismo i nastojao da se na neki način opravda. Takve smo mi imali sukobe.

Kada je Šoš došao na zakletvu čete i kada je držan partijski sastanak sjećao se postupka prema nama, a Ratko je opet potegao neke stvari. Naime, Ratko nije vođina delegata dao da nose puške. Smatrao je da delegati i vodnici treba da

idu u akcije pištoljima. Mi smo se bunili protiv toga. Smatrali smo da je to naše ponižavanje, da je nemoguće ići u akciju pištoljem i uspješno se boriti u tim akcijama. Moguće je Ratko bio pod uticajem vaspitanja u predretnoj vojsci kada se smatralo da oficiri treba da od oružja nose samo pištolje. Šoš je to drukčije protumačio, smatrajući da mi nećemo da primimo oružje, pa nas je zbog toga oštro napao. Međutim, Obrad Stišović je za kratko vrijeme svoga borenja kod nas sagledao situaciju, pa je nastupio kritikovao Ratka i podržao vodne delegate. Obrad je bio španski borec i uživao je ugled, pa je poslije njegove diskusije i zauzetog stava nastupio obrt, pred kojim je i Šoš ustuknuo. Boško Biljegović, koji nije trčao i na brzinu se izjašnjavao, kao i Osman Karabegović su to istakli, ali su nam priznali da smo bili među najorganizovanijim grupama na Kozari. Naime, oni su izgleda došli ovamo sa pretpostavkom da je naš sastav šarena društvo koje se međusobno sukobljava, da se svadje i sl. ali kada su došli i vidjeli nas, stekli su drukčiju predtavu. Naš stroj bio je impozantan. Bili smo brojčano najjače grupe. Bili smo svi obučeni u crna odijela koja smo, kako se to govorilo, o-murili u jošikovoј kori. Jošiku je Ratko išao skupljati, a ja sam išao u sela i interesovao se kod seljanke kako se boji odijelo. Ondje smo tražili jošikovu koru, kuhali u kazanima i stavljali naša odijela koja su dobijala crnu boju. Obojili smo svu našu odjeću.

Sjećam se da smo u selima izdali naredjenje, odnosno proglas da se sva vojna sprema mora donijeti i predati u četu. Bili smo veoma dobro obučeni - od porcije i čuture, do ranca telećnjaka, do čebeta i šatorskog krila. Sjećam se da sam to

u početku jedva nosio, jer kao gradsko dijete, nisam navikao na terete. Mnogo sam se namučio dok sam se na sve to navikao.

Kada smo se postrojili u ornim odijelima i sa nasoruženjem bilo je, kako narod kaže, šta vidjeti. Mislim da je tu bio i Branko Rabič - Slovenac, sekretar Okružnog komiteta KPJ za Kozaru, koji je poslije prolaza pored nas rekao - "ovo je preva vojske". Tada sam stajao na čelu 1. voda kao vodni delegat pa se dobro sjećam ovoga dana i smotre naše čete.

Medju borcima, od kojih je većina sa sela, nas nekoliko iz grada, uglavnom studenata i djaka, organizovali smo pjevački hor. Tako smo sve ono što smo učili u Prijedoru ili sa vrijeme studija, kao "O klasje moje" i druge recitacije, sada ovdje učili i recitovali. Naša četa je imala dobar pjevački i recitativni hor.

Prvo što sam čitao borcima bile su neke brošure "Sedne sile" o crvenoj armiji, o Kini i sl. Nije bilo drugih knjiga, a letci i radio-vijesti još nisu redovno stizali. Odležali smo redovno u selu, dok još nisu počele akcije, održavali konferencije, stvarali odbore, postavljali povjerenike, organizovali skojevske aktivne i sl. Sjećam se kada sam u jednom selu došao kod učitelja, koji je imao biblioteku sa izdanjima "Srpske književne zadruge" i još nekima. Tu sam našao "Hajduk Stanke" Jenke Veselinovića. Donio sam to u četu i čitao borcima. Pročitao sam im čitavog "Hajduk Stanke". To je bilo vrlo zanimljivo, iako je to aludunjsvo romantičarsko opisivanje ustanika. Borcima je ulazilo u dušu to kako su ustanici stvarali svoju četu itd. Tekov je tih mjeseci bio naš politički rad.

Da završim time kako su Beljčani došli u sastav naše čete. Naime, govorkalo se kao da je ona grupa početnički

orijentisana. Energično sam protiv toga istupao. A zašto? Zbog toga što sam bio na Balju prilikom držanja frontalne borbe. Da bi pridobili Baljčane naš 1. vod otišao je na položaj prema Bosenskoj Kostajnici, dok su oni dolazili u naš logor radi dogovora. Oni su htjeli da ostanu na svome području. Odlučeno je da naš 1. vod, kao najbrojniji krene tamo, pa smo pošli i Save Keser, vodnik i ja vodni delegat. Za to vrijeme Baljčani su bili u našem logoru. Mi smo obezbjedjivali selu ispred Bosanske Kostajnice. Tu smo kuhali kestenje u kazanu. Čak smo jeli i prijesno kestenje koje je te jeseni bilo mnogo na Balju. Hodao sam po selima i upoznao Slabinju, Bačvane, Taviju i druga sela. Tu smo ostali desetak dana. Došlo je do konačnog uključivanja drugova sa Balja u našu četvu. Bila je to jaka, dobro organizovana i homogena jedinica. Četa je iz dana u dan povećavala brojno stanje, pa je tamo uslijedilo i stvaranje zasebne 4. baljske čete.

U akciji na Podgradce 23. oktobra 1941. Baljčani su još 4. vod naše 3. čete, a njihov vodnik Obrad Davidović. Međutim, to je vrlo brojna i kompaktna grupa. Kako je došlo do toga da naša 3. četa učestvuje sa svojom 4. vodom na Podgradce, a poznato je da nije učestvovala u akciji na Mrakovicu, a 4. baljska četa je bila u ovoj akciji?

U to vrijeme, uslijedila je lokalna ofenziva na ovaj kraj. Nas je neprijatelj pokrenuo. Pružili smo mu poslednji otpor na Križu u Pruscima. Tukli smo se sa njim cijeli dan. Neprijatelj nas je razdvojio kolonom koja nam je izbile sa ledje, teko da nas je bilo svuda oko Pastireve /znao da je Ratko tada izgubio naočale/. Onda smo brzo napustili logor, naš improvizirani logor u kome su ostale vrlo primitivne bareke ili kako smo ih zvali bajte. Mučan je utisak kada se sjetim toga prvoga logora.

Pišti blato i voda koje gazimo. Bilo je suviše daleko od vatri koje smo ložili. Sada smo napustili ovaj logor, ali neprijatelj nije naišao pored njega. Nije ga otkrio ni spalio.

Neprijatelj nas je zbio prema selu Krivoj Rijeci, Gradini i šumi Planinici. Onda je odlučeno, čak malo i u panici, jer smo smatrali da nam je neprijatelj otkrio logor, da se brzo povučemo. Ranije smo uputili grupu boraca prema cesti Prijedor - Knežica, koja je zarobila dželep, stoke više krave. Znam da smo jednu kravu zaklali i jedno poslije podne kuhali i dobili po komad kuhanog mesa. Poslije smo povukli se prema Kozari. Da bi se osigurali hranom, ostatak stoke trebalo je da gonimo sa sobom. Čak je na partijskom sastanku odlučeno da ja idem sa ovom komorom /da budem komandir komore/. Opirao sam se, jer sam to smatrao sramotom, ali nije bilo druge, nije se moglo izbjeći. To mi je bio partijski zadatak. Dobio sam 5 boraca sa kojima sam pošao na put gonači stoku. Išli smo sa našom kolonom koja je trebalo da pređe preko Planinice, onda preko ceste Prijedor - Knežica, a zatim dalje prema Kozari za Vitlovsku. Pao sam, tako reći, a nogu sa 5 boraca /tu je bio i moj rođak Mikan Marjenović/. Bilo je na račun toga i šale i viceva kako sam komandir teleće, odnosno junače kolone. Mi smo i pored toga zadatak uspješno izvršili i sve grla dotjerali na Vitlovsku od čega se hranila i naša 2. četa koja je ovdje logorovala. Sadržali smo se i odmarali. I 2. četa bila je zahvaćena žičanjem od strane neprijatelja, ali se uspješno izvukla manevrisanjem.

A sada da nastavim o 4. baljskoj četi. Naredjenje za stvaranje ove čete stiglo je sa zakašnjenjem. Tako se desilo da je prije uslijedilo saznanje o stvaranju 5. čete, nego baljske

4. čete. Peta četa je učestvovala u akciji na Podgrađe. Međutim, kada smo došli u sastav naših snaga koje su učestvovala u akciji na Podgrađe, odnosno poslije završene akcije, saznali smo da će se od baljskog voda, /4. voda 3. karanske čete/, i još nekih snaga stvoriti 4. baljska četa. Naime, baljski vod već je samostalno djelovao i tek za vrijeme akcije na Podgrađe od njega se stvara četa. Ima tu izvjesnih zabuna i mnogi smatraju, a moguće su i u pravu, da je baljski vod u akciji na Podgrađe učestvovao kao 4. baljska četa.

Iako je akcija na Podgrađe dovoljno obradjena i o njoj ne mislim da govorim, ipak smatram da je ova akcija uslijedila pored ostalog i kao protuudar neprijatelju koji je prije toga izvršio ofanzivu na naše snage.

Kada smo se vratili sa akcije na Podgrađe, određeni sam za komesara 4. baljske čete, čiji je komandir, kako je poznato, bio Renko Šipka.

Kako je sada došlo do učešća 4. baljske čete u akciji na Mrkovicu, gdje 3. karanska četa nije učestvovala. U novembru 1941. ponovo dolazi do neprijateljske ofanzive i tzv. čišćenja Kozara. Našu 4. baljsku četvu neprijatelj je pokrenuo sa položaja koga smo držali pa smo krenuli preko Slabinje, Ševerlije i Vrsnovca i dalje prema Kozari. Dakle, nismo došli u vezu sa 3. karanskom četom, niti smo išli prema Pestirevu i Pleninići, već prema Kozari. Sjećam se da smo prošli preko sela Dobrdjane i Brekinje i prešli preko ceste Knežica - Bosanske Dubice, negdje oko Mirkovca ili Medjuvodja, te krenuli dalje uz široku Luku u Kozaru. Međutim, naša 3. karanska četa nije išla u Kozaru, već se sadržala negdje oko Pestireva. Stigli smo na Vitlovaku.

Tu smo našli i dr Mladen Stojanovića, komandanta našeg odreda. Bio je konac novembra 1941.

Kako je neprijatelj pri završetku ofenzive ostavio posadu na Mrkovici, jačine oko 800 vojnika, to je Mladen donio odluku da se izvrši napad na ovu posadu, što je izvršeno 5. decembra 1941. U akciji su učestvovala sve čete, osim 3. karanske, koje izgleda nije uspjela da stigne.

Krajem oktobra, a moguće i novembra, 1941. završava se samostalno stvaranje i djelovanje samostalnih četa u sastavu kozarskog odreda, jer će uskoro uslijediti stvaranje bataljona. To je opet priča za sebe.

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-008-010